

mayor detenimiento argumentativo y, en ocasiones, un criterio más estricto de interpretación de los textos y los conceptos clave latinos que el estudioso presenta como aval para sus conclusiones, además de una mayor representación bibliográfica que recoja nuevas ediciones críticas (como, por ejemplo, la del *De leuitate et ponderositate elementorum*, en 2011) y estudios más recientes sobre filosofía natural luliana y medieval en general.

Ello no impide valorar el trabajo ensayístico de Higuera positivamente, en tanto que convence de la necesidad de

avanzar en la comprensión del Arte luliano a partir del mapa conceptual físico-geométrico de la ciencia latina y del «ecosistema intelectual» general. Ramon Llull no ha de verse nunca más como un pensador en los márgenes del pensamiento latino, porque de este «ecosistema intelectual» proceden los elementos más característicos de su sistema artístico. En prospectiva, el estudio-ensayo de José Higuera sirve de inspiración para recorrer vías más complejas y profundas en el análisis interpretativo del pensamiento luliano.

Celia López Alcalde

Universidade do Porto

<http://dx.doi.org/10.5565/rev/enraonar.256>

VILANOVA, Arnau de (2014)

Tractatus de tempore adventus Antichristi. Ipsius et aliorum scripta coeua

Edició de Josep Perarnau

Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, Facultat de Teologia de Catalunya, 435 p. ISBN 978-84-9965-205-4 (IEC); 978-84-941633-1-9 (FTC)

L'edició de les obres d'Arnau de Vilanova és un projecte emblemàtic de l'Institut d'Estudis Catalans, que travessa pràcticament tota la seva centenària història. Ja Ramon d'Alòs-Moner va començar a publicar documentació arnaldiana i va editar dues obres catalanes. Joaquim Carreras i Artau i Miquel Batllori publicaren els dos volums d'obres catalanes d'Els Nostres Clàssics i elaboraren el projecte (després s'hi afegiren Eusebi Colomer i Joan Nadal) dels *Scripta Spiritualia* (n'han estat publicats dos volums). Josep Perarnau (i amb ell s'hi afegí la Facultat de Teologia) ha reprès aquestes edicions, primer a l'*Arxiu de Textos Catalans Antics* i més recentment als *Arnaldi de Villanova Opera Theologica Omnia* (AVOThO). Aquesta llarga història està marcada per èxits remarcables, però també per algun

episodi de fracàs estrepitos, malentesos i manca de coordinació i diàleg.

En aquest context, els AVOThO representen un èxit sense precedents. L'any 2004 fou publicat el primer volum (III), el 2007 el segon (IV), i el 2014 el tercer (V). Aquests tres volums posen a disposició dels estudis i del públic en general les cinc primeres obres teològiques d'Arnau de Vilanova. Felicitem, doncs, el professor Josep Perarnau, editor dels tres volums i director de la col·lecció! El volum que ara recensionem és dedicat al *Tractatus de tempore adventus Antichristi*. Efectivament, les pàgines 169-276 editen el text de l'obra, que va acompanyat de tres aparats crítics. Aquesta obra s'ha conservat en tretze còdexs, el més important dels quals i el que serveix de base per a l'edició és el Vat. Lat. 3824 de la Bibli-

oteca Apostòlica Vaticana. Després del text, trobem un índex (277-317) de totes les paraules de l'obra arnaldiana, un altre (318-319) de citacions bíbliques i finalment el d'autors citats. Aquest és el nucli del volum, però hi ha molt més: una *Presentació* (5-8), la bibliografia (9-22), una introducció realment extensa (23-168) i una segona part (*Les discussions*, 321-414) destinada a les reaccions que va suscitar l'obra arnaldiana. Un *Intent de síntesi* (397-417) completa aquesta segona part. Clouen el llibre les taules finals (425-440): de referències bíbliques (425-428), d'antropònims (429-435) i la general (437-440).

A primer cop d'ull, el lector ja s'adona que el volum que presentem és molt més que l'edició crítica d'una obra breu, però molt complexa, el *Tractatus de tempore adventus Antichristi*. Em sembla que el mèrit principal de l'editor consisteix a explicar la complexitat de l'obra des de tots els punts de vista possibles. El text de l'obra és resultat de diverses etapes. L'any 1297 Arnau de Vilanova va escriure un opuscle, el *De adventu Antichristi*, la tesi principal del qual anunciava la profezia vinguda de l'Anticrist «infra decimum quartum centenarium annorum a Christi natiuitate circiter [settu]agesimum [octauum] annum illius centenarii» (data que, segons Perarnau, era originàriament l'any 1368, cf. 133-136) (276, línies 1.643-1.645), a base de combinar diversos textos bíblics (Daniel XII,11, Mateu XXIV,15; Ez IV,6b). Aquesta obra representa una certa ruptura amb els tractats anteriors. El *De adventu Antichristi* és el nucli del *Tractatus de tempore adventus Antichristi* (línies 1-892 i 1.588-1.648). Però aquesta versió definitiva que és el *Tractatus de tempore adventus Antichristi* també conté la resposta (línies 839-1.307, 1.038-1.403 i 1.404-1.587) a diverses objeccions dels teòlegs de París que van atacar el *De adventu Antichristi*. La complexitat textual del *Tractatus de tempore adventu Antichristi* és un reflex

de la complexitat del seu procés històric. En conseqüència, moltes pàgines de la introducció (53-74 i 138-167) tenen com a objectiu reconstruir amb la màxima precisió aquest procés històric: ambaixada d'Arnau a París per negociar les fronteres de la Vall d'Aran, divulgació de l'obra, denúncia dels teòlegs, detenció i presó, incoació d'un procés *in causa fidei* i apel·lació a Bonifaci VIII.

Les reaccions dels teòlegs i sobretot el procés inquisitorial incoat contra Arnau de Vilanova són estudiats en la segona part (*Les discussions*, 321-423). Perarnau ofereix també l'edició crítica dels documents notarials conservats (*Instrumentum alterum appellationis Magistri Arnaldi de Villanova a processu Parisiensium ad Apostolicam Sedem*, 345-350; i *Notificatio, protestatio ac requisitio ad Regem Francorum*, 350-356), i qüestions de dos teòlegs: *Utrum Antichristus sit venturus in brevi* (376-380), *Utrum expediat scire determinatum tempus aduentus eius* (380-382) i *Utrum Antichristum uenturum esse determinato et signato tempore sit error in Sacra Scriptura* (382-384), de Pere d'Alvèrnia; i fragments del *Tractatus de Antichristo et eius temporibus* (385-390), de Joan Quidort de París. L'anunci apocalíptic d'Arnau de Vilanova traspasà les fronteres de França i arribà a Catalunya. Així ho mostra una *Confessio scholaris Minorisensis* de Pere de Manresa (394) i un *Document de Moïà sobre l'espaordiment popular pels pronòstics d'Arnau de Vilanova* (395-397). Una versió, anomenem-la popular, dels fets de París (*Epistola Bartholomeae Montanerii*: 416-417) i el comentari del *Liber de Flore* relatiu al *Tractatus de tempore adventus Antichristi* (418) arrodoneixen aquesta secció.

Creiem que l'edició i l'estudi del professor Josep Perarnau són modèlics i representen una fita en els estudis arnaldians. En aquest sentit, són mereixedors de tot elogi. Hi ha, però, un aspecte que no acaba de convèncer: la manca de notes a peu de pàgina en la introducció. Segura-

ment les notes a peu de pàgina haurien allargat encara més l'estudi introductori, però —com en els dos primers volums— farien més agradable i fàcil la lectura i la consulta del llibre.

Per tot el que hem dit, la valoració del volum és molt positiva, però hi ha aspectes generals, més relacionats amb el projecte d'edició dels AVOTHO que no pas amb aquest volum concret, que preocupen aquest crític. Primer: deu anys després de la publicació del primer volum, sembla que encara no hi ha un pla d'edició totalment definit: n'és prova la informació diversa que podem llegir en les sobrecobertes de cada volum. Un pla d'edició ben definit hauria de fer possible que, quan fos convenient i les circumstàncies ho permetessin, diversos investigadors poguessin treballar en més d'un volum alhora. Em consta que el professor Josep Perarnau vol fer alguna cosa en aquest sentit. Segon: per ara el projecte (encara) no ha integrat aquells investigadors d'arreu que des de fa anys treballen

en l'obra espiritual d'Arnau de Vilanova. Crec que la seva col·laboració podria significar una ajuda de primer nivell. Tercer: no tinc cap mena de dubte que aquest projecte és plenament assumit per l'Institut d'Estudis Catalans (i la Facultat de Teologia de Catalunya). Penso, però, que, després de l'experiència reeixida que representen els tres volums d'AVOTHO publicats fins ara, seria molt oportú que l'Institut d'Estudis Catalans (i la Facultat de Teologia de Catalunya) fes una passa més (sempre sota la direcció de Josep Perarnau): visibilitzar clarament aquest suport, assumir-ne amb convicció el lideratge i impulsar efectivament el Centre Internacional d'Estudis sobre Arnau de Vilanova. Seria la manera d'assegurar-ne la realització. Ara hi ha les condicions i les persones per fer-ho. El dia de demà, vés a saber. Serem capaços d'aprendre de la pròpia història de l'edició de les obres espirituals i teològiques completes d'Arnau de Vilanova i menar aquest projecte a bon port?

Jaume Mensa i Valls

Universitat Autònoma de Barcelona

<http://dx.doi.org/10.5565/rev/enrahonar.560>

